

УДК 338.31:658

*В.В. Лаврук, доктор економічних наук, в.о. професора ПДАТУ***ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Досліджується процес забезпечення фінансової стійкості і створення умов для нарощування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, стабільного функціонування аграрних підприємств, платоспроможності та прибутковості їх операційної діяльності.

Ключові слова: *фінансова стійкість, ефективність, платоспроможність, капітал, власні кошти, фінансування, аграрні підприємства.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У складних умовах структурної перебудови аграрного сектору України та її окремих регіонів особливого значення набуває достатнє фінансування аграрних підприємств, яке сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності та економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. А тому створення необхідних організаційно-економічних умов для забезпечення їх фінансової стійкості й ефективного розвитку є актуальною проблемою, що потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічні та методичні проблеми формування фінансової стійкості підприємств досліджували в вітчизняні та зарубіжні економісти: І.Т. Балабанов, І.О. Бланк, М.Д. Білик, О.Г. Біла, О.Д.Василик, А.В. Грачов, Р. С., М.Я Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, Є.В. Мних, П.Т. Саблук, Ю.В. Цал-Цалко, А.Д. Шеремет. Проте досі не існує єдності поглядів щодо відображення регіональних аспектів формування фінансової стійкості і фінансового забезпечення аграрних підприємств, потребують систематизації фактори впливу на фінансову стійкість. Ця ситуація зумовила необхідність подальшого розвитку теоретичних положень і використання наукових підходів до вирішення проблем формування фінансової стійкості з урахуванням сучасних ринкових особливостей у розвитку аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є формування фінансової стійкості аграрних підприємств, забезпечення їх платоспроможності та виявлення основних факторів, які впливають на зміну показників порогу рентабельності і запасу фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У даний час в Хмельницькій області почали створюватися певні передумови для формування й розвитку ринкової економіки з приватною формою власності на землю, засоби виробництва і нових форм господарювання. Перебудовуються міжгалузеві відносини, відпрацьовується механізм цінового та фінансово-кредитного спрямування на ефективний розвиток аграрного сектору, формується система інвестиційно-інноваційного забезпечення сільського господарства.

У цей же час процес становлення і подальшого розвитку ринкових відносин потребує забезпечення дієвості фінансових систем з метою удосконалення і пошуку нових форм господарювання. Зокрема, у сільському господарстві необхідно добитись докорінного зростання економічної ефективності виробництва шляхом підвищення родючості землі та більш ефективного використання виробничих фондів, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Для ефективного розвитку господарств в складних ринкових умовах господарювання важливим питанням є виявлення джерел формування фінансових ресурсів (грошових коштів), які мають у своєму розпорядженні аграрні підприємства. У даному випадку підприємства можуть розраховувати як на власні, так і позичкові грошові ресурси.

Сільськогосподарське виробництво України та її областей знаходиться сьогодні в скрутному становищі. Незрозумілість ситуації сільськими працівниками, відсутність їх економічного інтересу і безвідповідальність більшості керівників і спеціалістів підприємств досить значна. Це призводить до того, що в останні роки в аграрному секторі спостерігається стала тенденція погіршення економічних результатів господарювання як у суспільному, так і у приватному

секторах, які повинні забезпечити вирішення головного, першочергового завдання – сталого забезпечення населення необхідними продуктами харчування.

Дослідження показали, що в області до цих пір залишаються нерозв'язаними такі проблеми, які пов'язані з труднощами залучення грошових коштів у сільське господарство. Зокрема, спостерігається незадовільний фінансовий стан більшості господарств різних форм власності, існують ризики неповернення отриманих кредитів, відсутні платформи ліквідних застав, неспроможність керівників сільськогосподарських підприємств використовувати сучасні технології фінансових можливостей для забезпечення їх ефективного розвитку.

Враховуючи те, що аграрні підприємства є відкритими, але досить складними організаційно-економічними системами, на які впливають різні чинники внутрішнього (стан матеріально-технічної і технологічної бази, організації виробництва і праці, виробничих ресурсів) і зовнішнього середовища (держава, конкуренти, постачальники, споживачі, стан політики і економіки в країні, науково-технічний прогрес), то вони повинні реагувати на їх вплив шляхом використання фінансових регуляторів з метою самозбереження і стійкого розвитку.

Для цього необхідно в першу чергу забезпечити фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників, надавши їм різного роду кредити, налагодити організацію лізингових операцій та систему міжгалузевих економічних відносин. Процес фінансування має бути гнучким і забезпечувати суб'єктам господарювання вільний вибір більш ефективної для них послідовної схеми фінансування.

У даний час господарства населення та фермерські підприємства становлять загальний сімейно-індивідуальний сектор, але останнім часом все більш чітко стала проявлятися тенденція кооперування дрібних селянських (фермерських) господарств не тільки в сфері виробництва (для спільного виконання окремих робіт або всіх видів робіт з вирощування сільськогосподарської продукції), але і в сферах переробки та обслуговування, тобто розвиток аграрного виробництва в області відбувається переважно шляхом активнішого використання приватних форм господарювання, що дає змогу використовувати фактор власності у розбудові виробничих відносин, забезпечувати вищу ефективність виробництва.

У цей же час успішне розв'язання поставлених завдань залежить від здійснення системи заходів, які могли би сприяти розвитку конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках, враховуючи всі її конкурентні переваги (висока якість і рентабельність, інноваційні та вартісні характеристики, рівень продуктивності праці, ефективність і адаптивність).

Поряд із врахуванням цих факторів важливе значення має фінансова стійкість, яка є однією з головних умов стабільної фінансової діяльності, перевищення доходів над витратами, формування фінансових ресурсів, розвитку і оновлення виробництва, забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємств. Окрім цього, вона означає здатність об'єкта господарювання нормально функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів у мінливих умовах внутрішнього і зовнішнього середовища [6, с. 104].

Висловлюється думка, що фінансова стійкість – це стан фінансів суб'єкта фінансово-господарської діяльності, що характеризується певним набором показників, які залежать від галузі, структури джерел коштів [2]. У даному випадку робиться спроба визначити поняття фінансової стійкості в складі набору показників і коефіцієнтів. Але сформоване поняття не вбачає всебічної оцінки фінансової стійкості. Фінансово стійким вважається таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості [4, с. 312].

Фінансова стійкість виробництва визначається такою, що відображає ліквідність, платоспроможність, ділову активність та інші характеристики фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств. У цілому одні вчені розглядають фінансову стійкість у кількісному аспекті, інші – у функціональному. На нашу думку, фінансова стійкість, як елемент загальної стійкості підприємства, характеризує кількісну і якісну сторону здатності системи трансформувати фінансові ресурси, а також з великою ефективністю і мінімальним ризиком виконувати основні функції під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Вважаємо, що здійснення процесу фінансування виробничої діяльності аграрних підприємств за рахунок власних коштів проблематично і не завжди доцільно. Тут необхідно враховувати ту ситуацію, коли вартість кредитних фінансових ресурсів нижча за рівень рентабельності виробничої діяльності підприємств, то тоді використання позикових коштів дозволяє підвищити рівень віддачі власного капіталу.

Забезпеченість запасів джерелами формування є сутністю фінансової стійкості, її зовнішнім проявом, а наслідком є платоспроможність (ліквідність) підприємств сільського господарства Хмельницької області (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники платоспроможності підприємств сільського господарства
Хмельницької області**

Коефіцієнти:	Норматив	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	
					на початок року	на кінець року
загальної платоспроможності	в межах 1...2	2,041	2,388	1,877	2,084	1,480
концентрації власного капіталу	0,5 і більше	0,567	0,564	0,556	0,573	0,527
фінансової залежності	1 і більше 1	1,764	1,772	1,799	1,745	1,899
співвідношення залучених і власних коштів	в межах 0.5...1	0,746	0,765	0,793	0,751	0,907
мобільності	в межах 0,9...1	0,666	0,601	0,757	0,702	0,933
забезпеченості власними оборотними коштами	більше 0,1	0,264	0,303	0,297	0,355	0,260
довгострокового залучення позикових коштів	менше 0,5	0,226	0,232	0,199	0,204	0,193

Джерело: [5, с. 34, 37-38]

Названі коефіцієнти виражають здатність підприємств своєчасно платити за короткостроковими і довгостроковими зобов'язаннями грошима або майном після його реалізації, що можливо в основному при оптимальній структурній рівновазі активів і пасивів підприємства.

Проведені розрахунки показують, що сільськогосподарські підприємства вчасно ліквідують свої борги, так як коефіцієнт поточної ліквідності (загальної платоспроможності) більший одиниці і показує скільки грошових одиниць обігових коштів припадає на одну грошову одиницю короткострокових зобов'язань [3]. Коефіцієнт автономії (концентрації власного капіталу, частка якого у сумі фінансових ресурсів не повинна бути меншою 50%), характеризує нормальну фінансову стійкість підприємств і незалежність їх від кредиторів [1, с. 88].

Показники фінансової залежності характеризують відсутність позик, а співвідношення залучених і власних коштів показує скільки позикових коштів припадає на 1 грн. власного капіталу, тобто в даному випадку їх дещо менше. Можна побачити, що частка довгострокових позик, які використовуються для фінансування основних засобів, капвкладень та інших необоротних активів, зменшилася, що свідчить про зміцнення фінансової стійкості підприємств області звітнього періоду.

Отже, вплив цих факторів на ефективну діяльність підприємств та їх фінансову стійкість досить значний. А тому для оцінки фінансової стійкості необхідний такий критерій, який би розглядався у динаміці і одночасно поєднував у собі інформацію про капітал, фінансові ресурси та фінансовий стан підприємств. Таким критерієм може виступати прибуток – вартісний показник, що характеризує безбитковість операційної діяльності і чим він більший, тим більш фінансово стійкішими є аграрні підприємства, зокрема як СГК „Летава” Чемеровецького району Хмельницької області (табл. 2).

Слід зазначити, що при збільшенні операційного доходу на 5,5 млн. грн. (16,7%) операційні витрати зросли на 3,3 млн. грн. (11,3%) при зменшенні постійних витрат на 11,5%. У результаті відбулося збільшення прибутку від операційної діяльності на 60% і маржинального доходу

на 20,6%. Небажаним явищем у забезпеченні фінансової стійкості підприємства є зменшення абсолютного показника порогу рентабельності на 2,6 млн. грн. (14,2%) та його питомої ваги в операційному доході з 54,9 до 40,4%, тобто скоротилася сума операційного доходу для покриття операційних витрат. При цьому область фінансової стійкості зросла майже на 55%, а рівень її запасу – з 45 до 59,6%, що характеризує стабільність роботи господарства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

Таблиця 2

Стан порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості СГК "Летава"

Показники	Базовий 2009 р.	Звітний 2011 р.	Відхилення звітного до базового року	
			абсолютне, (+,-)	відносне, %
Операційний дохід, тис. грн.	32725	38204	5479	116,7
Операційні витрати, тис. грн.	29066	32351	3285	111,3
у тому числі: а) змінні витрати	24586,50	28385,51	3799,01	115,5
б) постійні витрати	4479,50	3965,49	-514,01	88,5
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	3659	5853	2194	160,0
Маржинальний дохід, тис. грн.	8138,5	9818,49	1679,99	120,6
Частка (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході	0,249	0,257	0,008	103,2
Поріг рентабельності, тис. грн.	17989,96	15429,92	-2560,04	85,8
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	54,9	40,4	-14,5	*
Область фінансової стійкості, тис. грн.	14735,04	22774,08	8039,04	154,6
Рівень запасу фінансової стійкості, %	45,0	59,6	14,6	*

Джерело: Розраховано за даними фінансово-економічної звітності підприємства

Використання факторного аналізу дає можливість встановити, що в цьому випадку фінансова стійкість є прихованою величиною, яка не піддається безпосередньому виміру, але наглядно проявляється через інші параметри діяльності підприємств (ліквідність, адекватність капіталу, прибутковість), що між собою пов'язуються. З допомогою факторного аналізу можна визначити фінансовий стан кожного окремо взятого підприємства, рівень його фінансової стійкості і врахувати найбільш характерні особливості функціонування фінансової системи.

Висновки. Таким чином, на основі проведених досліджень встановлено, що основу виробничої діяльності, окрім організаційно-економічного, складає фінансовий механізм, який включає сукупність інструментів, фінансових форм і методів функціонування, регулювання та взаємодії всіх елементів господарської системи, спрямованих на досягнення фінансової стійкості аграрних підприємств. Він сприяє внутрішнім можливостям підприємств виробляти високоякісну продукцію з мінімальними виробничими витратами відповідно до вимог ринку, реалізовувати її, отримувати необхідний прибуток та інші грошові надходження. Усе це є наслідком того, що основним критерієм фінансової стійкості є ефективність виробничої діяльності аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / К.В. Ізмайлова. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1997. – С. 104-105.
3. Методика проведення поглибленого аналізу фінансового-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству від 27.06. 1997 р. // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. – 1997. – № 12.
4. Павловська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / [В.О. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька]. – Вид. 2-ге. – К.: Вид-во КНЕУ. – 2007. – 592 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2011 рік. / За ред. В.В. Скальського. – Хмельницький. – 2012. – 424 с.
6. Філімоненков О.С. Финансы підприємств: навч. посібн. / О.С. Філімоненков. – К.: Ніка-Центр. – 2002. – 359 с.

Аннотация. Исследуется процесс обеспечения финансовой устойчивости и создания условий для наращивания конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции, стабильного функционирования аграрных предприятий, платежеспособности и доходности их операционной деятельности.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, эффективность, платежеспособность, капитал, собственные средства, финансирование, аграрные предприятия.

Abstract. We study the process of ensuring financial stability and creating the conditions for building a competitive agricultural products, the stable operation of agricultural enterprises, solvency and profitability of their operations.

Keywords: financial stability, efficiency, solvency, capital, own funds, financing, agricultural enterprises.

УДК 631:368.914.2

В.К. Рудик, кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ

РОЛЬ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Вивчаються питання запровадження другого рівня національної пенсійної системи в Україні, аналізуються функції Накопичувального фонду щодо зберігання, адміністрування та використання пенсійних активів його учасників, відмічаються особливості його діяльності в перші роки функціонування обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Особливий акцент робиться на дослідження питань формування інвестиційного портфеля учасників другого рівня і визначення ролі Накопичувального фонду в розробці інвестиційної політики щодо накопичувальних пенсійних програм. При цьому результати досліджень враховують сформовану юридичну базу системи пенсійного страхування на сучасному етапі проведення пенсійної реформи, особливості правового регулювання фінансових відносин Накопичувального пенсійного фонду з іншими суб'єктами другого рівня. Узагальнюються висновки щодо ролі Накопичувального фонду в ефективному функціонуванні другого рівня вітчизняної пенсійної системи.

Ключові слова: обов'язкова державна накопичувальна пенсійна система, пенсійні активи, інвестиційний портфель, учасники другого рівня, захист пенсійних активів, інвестиційні продукти, інвестиційна декларація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відсутність досвіду щодо використання другого рівня в національній пенсійній системі зобов'язує уряд країни, відповідні наукові установи, провідних експертів у сфері пенсійного забезпечення проводити наукові дослідження, розробляти різні варіанти його можливого практичного застосування. У даному питанні важлива роль відводиться Накопичувальному фонду України, який відповідно до чинного пенсійного законодавства буде відігравати ключову роль в управлінні пенсійними активами учасників другого рівня. На початковому етапі запровадження обов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування він повинен стати своєрідним гарантом захисту фінансових ресурсів учасників накопичувальних пенсійних програм, регулятором їх можливого використання та інвестування на фондовому ринку. У зв'язку з цим дослідження даних проблем є актуальними і потребують додаткового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковими розробками, присвяченими вивченню накопичувального пенсійного страхування, займається ціла група вітчизняних і зарубіжних вчених-фінансистів. За результатами своїх досліджень вони роблять спроби визначити оптимальний механізм функціонування обов'язкової державної накопичувальної пенсійної системи в нашій країні, місце і роль в управ-